

Застосування ІКТ створює умови інтенсифікації навчального процесу, розвитку інтелекту учнів, сприяє формуванню дієвих знань та первинного життєвого досвіду.

Підсумовуючи все вищезазначене, можна зробити такі **висновки**:

1. Сучасне суспільство набуває тенденцій до глобалізації та інформатизації і саме цей факт вимагає впровадження ІКТ у навчально-виховний процес.

2. Інформаційне суспільство в Україні набуло цілком реальних обрисів, що є головною умовою переходу інституту освіти до інформаційного стану.

3. Рівень розбудови інформаційного суспільства в Україні станом на сьогодні не відповідає можливостям нашої держави і, безумовно, цей рівень недостатній для системи освіти як випереджального фактора розвитку суспільства.

4. Інформаційні технології в освітній галузі дозволяють на більш інтенсивному рівні сприяти безперервному розвитку особистості протягом усього життя.

5. Уміле використання вчителем ІКТ робить його сучасним, компетентним фахівцем освітньої галузі, розкутим диригентом потоків навчальної інформації, експертом із предмета викладання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дубов Д. В. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості : аналіз. доп. / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. – К. : НСД, 2010. – 64 с.

2. Журналістика : словник-довідник / авт.-уклад. І. Л. Михайлин. – К. : Академвидав, 2013. – 320 с. – (Серія «Nota bene»).

3. Корсак К. Футурологічні вимоги до освіти і науки у новому столітті / К. Корсак, Ю. Корсак // Вища освіта України. – 2014. – № 1. – С. 40-46.

4. Логвиненко Ю. В. Освіта XXI століття: виклики, пошуки відповідей : навчально-методичний посібник / Ю. В. Логвиненко, В. О. Мазуренко, Т. Г. Стукалова. – Суми : РВВ СОІППО, 2012. – 104 с.

5. Логвиненко Ю. В. Педагогічна освіта в Україні: тенденції розвитку, проблеми й перспективи / Ю. В. Логвиненко, В. О. Мазуренко // Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів, науковців. – Суми: РВВ СОІППО, СВС Панасенко І. М., 2013. – С. 294-300.

6. Нові інформаційні технології в освіті [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://it-tehnolog.com/statti/novi-informatsiyni-tehnologiyi-v-osviti>.

7. Писаренко О. Л. Сутність інституту освіти в інформаційному суспільстві: соціально-філософський аналіз [Електронний ресурс] / О. Л. Писаренко. – Режим доступу : http://www.google.com.ua/url?nbnv.gov.ua/portal/natura/vkpi/fpp/20092/24_Pisarenko.

8. Рамський Ю. С. Зміни в професійній діяльності вчителя в епоху інформатизації освіти [Електронний ресурс] / Ю. С. Рамський. – Режим доступу: http://www.ii.npu.edu.ua/files/Zbirnik_KOSN/12/2.pdf.

9. Стоніер Т. К. Новой теории информации / Т. Стоніер // Информационная революция: наука, экономика, технология. – М. : РАН, 1993. – С. 43-47.

Дата надходження до редакції: 05.12.2014 р.

ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА. РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

УДК 378.02

Оксана ВОВК,
аспірантка Інституту проблем виховання
НАПН України

ПОНЯТТЯ ГОТОВНОСТІ ТА ЇЇ ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

У статті на основі синтезу та аналізу наукової літератури розглянуто різноманітні підходи до розкриття сутності поняття «готовність», наведено його різновиди, значення та безпосередній вплив на діяльність людини. З'ясовано, що серед усіх різновидів представленого поняття центральне місце

відведено психологічній готовності. Виокремлено структурні компоненти готовності та підходи до визначення їх рівня сформованості, від якого залежить успішність усіх форм життєдіяльності людини.

Ключові слова: психологічна готовність, готовність до діяльності, формування готовності, види готовності.

В статье на основе анализа научной литературы рассмотрены различные подходы к раскрытию сущности понятия «готовность», обоснованы различные виды готовности, раскрыто значение и непосредственное влияние готовности на деятельность человека. Установлено, что среди всех разновидностей исследуемого понятия центральное место принадлежит психологической готовности и взгляды ученых на определение уровня ее сформированности, от которого зависит успешность всех форм жизнедеятельности человека.

Ключевые слова: психологическая готовность, готовность к деятельности, формирование готовности, виды готовности.

On the basis of analysis of scientific literature the different views on essence of concept „readiness” is reflected, varieties of readiness grounded, a value and direct influence of readiness on activity of person is exposed. It is found out, that among all varieties of the resulted concept a central place belongs to psychological readiness. The structural components of readiness and looks of researchers on determination of level of its formed, which influence on effectiveness of vital functions of person are lighted out.

Key words: psychological readiness, readiness to activity, forming of readiness, types of readiness.

У складних умовах сьогодення, що характеризуються нестабільністю, нав'язуванням аморальних стереотипів, перенесенням акцентів із духовності на матеріальні блага, гостро постає потреба в моральних, духовно багатих, із чітко визначеною життєвою позицією, що закріплена гуманістичними нормами і цінностями, особистостях, які б змогли пронести всі духовні надбання цивілізації крізь негативні прояви сучасності. Однак у зв'язку з трансформаціями та інтенсивними змінами в суспільстві виникає розбіжність між сформованими переконаннями і прагненнями особистості та вимогами, які ставить перед нею оточення. В цих умовах особливе місце відведено нестандартним життєвим ситуаціям, які потребують активізації всіх психофізіологічних систем, набутого досвіду і мобілізації необхідних ресурсів особистості. У зв'язку з цим суспільство ХХІ століття вимагає особистості, яка зможе реалізуватися в умовах постійних змін шляхом втілення наявних знань, умінь та навичок у певний вид діяльності. Зважаючи на це, готовність є визначальним фактором успішної самореалізації індивіда, що підсилює прагнення до саморозвитку та сомовдосконалення, сприяє набуттю впевненості у власних уміннях і можливостях їх втілення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчать наукові джерела з даної проблематики, поняття готовності досліджували у різноманітних аспектах і за допомогою різносторонніх підходів: як наявність здібностей (Б. Ананьев, С. Рубінштейн); як настановлення (Д. Узнадзе); як психічний (В. М'ясищев) чи психологічний (П. Ганушкін, А. Пуні) стан; як психологічний процес (Е. Еріксон).

Представлене поняття розглядали як із точки зору функціонального підходу (Ф. Ю. Генов, Є. П. Ільїн, Н. Д. Левітов, В. С. Нерсисян, А. Ц. Пуні, В. М. Пушкін, О. О. Ухтомський та ін.), так і особистісного (К. М. Дурай-Новакова, М. І. Дьяченко, Л. О. Кандилович, В. О. Моляко, А. О. Смирнов та ін.), а також як поняття психологічної установки (С. Д. Максименко, А. В. Петровський, С. Л. Рубінштейн, М. Г. Ярошевський та ін.).

Об'єктом дослідження є феномен готовності до різних видів діяльності, зокрема психологічної (О. Ф. Бондаренко, Л. В. Долинська, В. Г. Панок, Н. І. Пов'якель, Н.В. Чепелева та ін.), управлінської (Л. М. Карамушка, О. А. Філь та ін.), педагогічної (П. П. Горностай, Т. В. Іванова, О. В. Скрипченко, В. А. Сластьонін, С. І. Ніколаєнко, Д. С. Мазоха, Е. А. Орлова, О. Л. Жук, Е. А. Чернічкіна, І. М. Чорна, Л. Л. Бочкарьов та ін.).

У наведених вище дослідженнях представлено різноманітні погляди на поняття психологічної готовності, його структуру та специфіку формування до окремих професій і обов'язків, пов'язаних із ними. Незважаючи на багаточисельні дослідження у цій галузі, наявний ряд різноманітних думок та поглядів на даний феномен, що потребують детального аналізу й узагальнення, зокрема це стосується психологічної готовності особистості. Дане явище відіграє вагомий роль в усіх видах готовності, від чого залежить реалізація особистості на всіх рівнях життєдіяльності.

Мета статті – на основі синтезу та аналізу наукової літератури дослідити поняття «готовність», його структурні компоненти, різновиди та методи формування.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі проблема готовності, зокрема готовності до діяльності, в науковій літературі досліджується досить активно. Це зумовлено насамперед діалектикою даного поняття, а також його актуальністю, оскільки всі сфери існування особистості вимагають ретельної підготовки та її практичної реалізації для ефективного функціонування в усіх сферах життєдіяльності. Разом із тим, науковці досі не можуть дійти одностайності щодо визначення поняття готовності та його різновидів.

Так, С. Г. Козлов та В. М. Мельников визначають готовність як цілісний феномен особистості, наголошуючи при цьому на недопустимості поділу на різні види (психічну, фізичну, технічну). Дослідники стверджують, що даний феномен складається із таких компонентів, як: спрямованість на результат, психічна спрямованість та емоційна стабільність. На думку З. Н. Курлянд, конкретним вираженням готовності на різні явища є емоційні, вольові та інтелектуальні характеристики поведінки особистості, а її структурними показниками – психологічні, моральні та професійні (практичні) характеристики [7, с. 225].

В історіографічному контексті дослідження поняття «готовність» можна умовно поділити на три етапи. На першому етапі (середина ХІХ ст.) поняття «готовність» досліджувалося в психологічному аспекті та визначалося як установка на певну діяльність (К. Марбе, О. Кюльпе, Д. Узнадзе). На другому етапі (початок ХХ ст.) – як аспект нейрофізіологічних процесів людини, що передбачає стійкість індивіда до внутрішніх і зовнішніх впливів. При цьому значний внесок у розробку даної

проблематики зробили американські вчені У. Томас, Ф. Знанецькі, Г. Оллпорт, Д. Кац, М. Сміт та ін., які досліджували готовність як соціальну установку, її структуру, основні ознаки та способи технічного вимірювання. На третьому етапі (XX ст.) готовність виокремлюється як частина емоційно-вольової та інтелектуальної сфер, що стосуються певного виду людської діяльності (А. Д. Ганюшкін, М. Л. Дяченко, Л. О. Кандибович, М. Д. Левітов та ін.), а починаючи із 70-х рр. XX ст., готовність вивчається у контексті педагогічної діяльності (К. М. Дурай-Новакова, Л. В. Кондрашова, В. О. Моляко, О. Г. Мороз, В. О. Сластьонін та ін.).

Поняття «готовність» досліджується також у різних теоретичних та практичних аспектах, зокрема виокремлюють готовність психологічну, професійну, діяльну, мотиваційну, морально-психологічну, професійно-педагогічну та ін. Із зазначених вище різновидів даного феномену провідне місце відводиться готовності психологічній, яка визначає рівень сформованості та межі реалізації представлених видів і характеризується як складне особистісне новоутворення, що включає взаємодію мотиваційного, емоційно-вольового, орієнтирно-мобілізаційного, пізнавально-оцінювального, операційно-діяльнишого та когнітивного компонентів.

Поняття психологічної готовності в історичному аспекті в основному розглядалось як готовність до дії – психологічний стан, що відображає налаштованість на виконання конкретних вчинків, певного виду діяльності. При цьому варто відзначити, що готовність до діяльності виходить за рамки лише окремо взятого психологічного стану і характеризує комплекс усіх психологічних процесів суб'єкта.

Проблему готовності до діяльності почали досліджувати у 60-х роках XX ст. Її розглядали як короткочасний стан і пов'язували лише із діяльністю індивіда в складних, нестандартних, проблемних ситуаціях. Однак у процесі подальших вивчень даного поняття його почали ототожнювати із такими якісними компонентами, як здібності, компетентність, спрямованість і професіоналізм, акцентуючи при цьому увагу на дослідженні взаємозв'язків між готовністю та діяльністю особистості.

Так, Н. В. Сизикова стверджує, що під готовністю слід розуміти набір психологічних характеристик (мотивація, воля, знання, переконання), які відіграють вирішальну роль при вивченні готовності до діяльності. Зважаючи на це, з'явилося безліч поглядів на визначення основного компонента. Наприклад, Р. Д. Санжева виокремлює мотиваційну готовність, оскільки без мотивації неможлива жодна дія індивіда [8], Н. В. Сизикова звертає увагу на усвідомлення певного виду діяльності, що визначається сформованістю мети і є основною умовою досягнення успіху в даній діяльності, а А. Ц. Пуні зауважує, що домінуючий компонент у структурі готовності залежить від виду діяльності [9, с. 167]. У свою чергу, Б. Д. Паригін складниками готовності до діяльності вважає «передстартову» установку та здатність досягнення необхідного результату.

На основі психологічної структури готовності до діяльності можна визначити рівень готовності певних її складників, таких як усвідомлення поставленої мети, вибір конкретних засобів її досягнення та безпосередня реалізація, корегування ситуації відповідно до поставлених завдань, проведення

паралелей між поставленою метою та результатами діяльності, підведення підсумків.

Із вищенаведеного можна зробити висновок, що усвідомлення суб'єктом певного виду діяльності є одним із основних компонентів у процесі формування готовності [3].

У науковій літературі існує два підходи до визначення поняття «готовність до діяльності»: функціональний, який передбачає формування психічних функцій особистості, що є необхідною умовою підготовки до професійної діяльності; особистісний, котрий передбачає розуміння під станом готовності стійких характеристик особистості, що є передумовою успішної діяльності людини.

Отже, готовність розглядають у двох аспектах: як якість особистості, компонентами якої, на думку В. А. Моляко, є знання, вміння, навички і мотиви (при цьому слід враховувати вид діяльності – виконавчий чи творчий) [6], та психологічний стан. При цьому останній займає центральне місце у всіх різновидах готовності, оскільки є основним фактором у ході підготовки до діяльності та досягнення в ній успіху.

Учені розмежовують готовність на довготривалу та короткочасну. Остання детермінується конкретною ситуацією, виявляється під впливом мотиваційних факторів і є станом особистості [2]. М. Левітов пропонує такі види короткочасної готовності: звичайну, підвищену і понижену. Звичайна характеризує готовність до стандартної (звичайної) ситуації, підвищена вимагає творчих зусиль, оскільки їй характерна деяка новизна, понижена виникає при демотивованості особистості, розсіяності, хибних учинках, неправильній спрямованості дій [5]. Структуру довготривалої готовності формують досвід, знання, вміння, навички, що є передумовою успішної діяльності і визначає рівень ефективності її здійснення. Однак слід зазначити, що не варто категорично розмежовувати такі види готовності, як короткочасну і довготривалу, оскільки, як зазначають С. Д. Максименко і О. М. Пелех, „тимчасова і тривала готовність знаходяться в єдності. Перша являє собою щоразу створюване функціональне вістря і цим самим підвищує дієвість другої. Виникнення готовності як стану залежить від її тривалого різновиду, а тимчасовий визначає продуктивність останнього в даних конкретних обставинах і включає в себе актуалізовані компоненти, які при повторному використанні „повертаються” на своє попереднє місце” [1, с. 72].

Готовність поділяють також у залежності від потреби на елементарну та соціальну. Елементарна виникає під впливом потреб навколишнього середовища і втілюється у стандартних ситуаціях, а соціальну зумовлюють потреби суспільства, що знаходить відображення у вагомих для суспільства об'єктах.

В. А. Моляко стверджує, що основою для формування готовності до діяльності служать психофізичні якості особистості (динамічні стереотипи, діяльність функціональної системи, виникнення та функціонування установки тощо) [6]. У свою чергу, на думку С. Д. Максименко і О. М. Пелех, „готовність до того чи іншого виду діяльності – це цілеспрямоване вираження особистості, що включає її переконання, погляди, відношення, мотиви, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, вміння, установки” [1, с. 70].

В. Ф. Жукова вважає, що готовність до діяльності поділяється на психологічну, ідейну, моральну, фізичну та ділову. Дослідниця виділяє такі рівні сформованої готовності особистості до діяльності: непрофесійний, допрофесійний (передпрофесійний) та професійний, який поділяється на звичайний і рівень професійної майстерності [4, с. 118-119].

Процес становлення професійної готовності передбачає формування професійних якостей із метою здійснення різних видів діяльності в рамках обраної професії. Ознаками професійної готовності є психологічна єдність, цілісність особистості як професіонала, що реалізується у продуктивну діяльність [1, с. 20].

Формування готовності до певного виду діяльності передбачає розвиток і становлення в особистості всіх компонентів психологічної готовності із наданням переваги тому чи іншому показнику в залежності від виду діяльності. При наявному різноманітті підходів і поглядів на феномен психологічної готовності важко визначити сутність даного поняття, адже для більш точного і глибшого його розуміння потрібно проаналізувати не лише компоненти готовності, але й їх структуру.

На думку М. І. Дяченко та Л. А. Кандибович, структура психологічної готовності складається із таких послідовних етапів: усвідомлення потреб, постановка мети, що сприятиме реалізації потреб, усвідомлення вимог діяльності та співставлення їх із набутим досвідом у даній діяльності, для оптимальної оцінки власних можливостей, виокремлення шляхів для виконання поставлених завдань. Співставлення набутого досвіду у сфері мотиваційного, емоційно-вольового та інтелектуального компонентів у процесі діяльності із поставленою метою, реальна оцінка її реалізації, активізація своїх ресурсів та віра у власні сили можливі за наявності необхідних умінь і засобів для впевненого досягнення результатів та виконання поставлених завдань у представлених умовах [3].

До компонентів психологічної готовності належать мотиваційний, емоційно-вольовий, орієнтовно-мобілізаційний, пізнавально-оцінювальний, операційно-діяльнісний та когнітивний. Чимало науковців у ході дослідження даного феномена надають перевагу тому чи іншому компоненту. Так, мотиваційний включає професійні потреби, позитивне відношення та інтерес до діяльності; емоційно-вольовий – відчуття відповідальності за результати діяльності, самоконтроль, ціннісні орієнтації, моральні принципи, самоконтроль при виконанні діяльності; орієнтовно-мобілізаційний передбачає знання, уявлення, потреби і мобілізацію внутрішніх сил із метою виконання діяльності, систему цінностей, здатність керувати власними діями і станом у проблемних ситуаціях; пізнавально-оцінювальний включає знання про потреби і вимоги до діяльності та реальну самооцінку власної підготовки; операційно-діяльнісний – професійні знання, вміння і навички, адаптацію до складних обставин, здатність до аналізу, синтезу, порівняння та ін.; когнітивний або інтелектуальний – конкретні втілення готовності на діяльнісному рівні [4, с. 121].

Варто зазначити, що оскільки готовність розвивається на основі досвіду особистості щодо певного виду діяльності і залежить від ставлення індивіда до неї та усвідомлення мотивів і потреб у ній, то

стан сформованості даного поняття на феноменологічному рівні можна констатувати за емоційними, вольовими та інтелектуальними характеристиками особистості.

Висновки. Узагальнюючи дослідження науковців, можна стверджувати, що психологічна готовність займає центральне місце серед існуючих різновидів даного феномена. Вона характеризується психічною, емоційною, інтелектуальною та фізичною готовністю, мобілізацією в індивіда знань, умінь та навичок (тих, які вимагає той чи інший вид діяльності), власних можливостей і здатності до реалізації набутого досвіду. На основі наведених концепцій і підходів до вивчення поняття готовності можна констатувати його складність та багатогранність. Означені підходи не виключають, а взаємодоповнюють один одного, сприяючи більш повному і ширшому розумінню даного поняття, що дозволяє більш точно і повно оцінювати рівень його сформованості в особистості за певних обставин.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні тих структурних складових феномена готовності, які забезпечують її гуманістичну діяльність у проблемних ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дмитриева О. Б. Формирование психологической готовности молодых специалистов к профессиональной деятельности : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13 / О. Б. Дмитриева. – М., 1997. – 188 с.
2. Дурай-Новикова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра пед. наук : 13.00.08. / К. М. Дурай-Новикова. – М. : МГПИ, 1983. – 48 с.
3. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандибович. – Минск : Изд-во БГУ, 1976. – 176 с.
4. Жукова В. Ф. Психолого-педагогический анализ категории «Психологическая готовность» / В. Ф. Жукова // Известия Томского политехнического университета. – 2012. – № 6. – Т. 320. – С. 117-121.
5. Левитов Н. Д. Психологическое состояние беспокойства, тревоги / Н. Д. Левитов // Вопр. психологии. – 1969. – №1. – С.131-138.
6. Моляко В. А. Рейтинг уровня подготовки специалистов / В. А. Моляко // Среднее специальное образование. – 1991. – № 11. – С.21-22.
7. Курлянд З. Н. Педагогика вищої школи : навчальний посібник / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін. ; [за ред. З. Н. Курлянд]. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2005. – 399 с.
8. Санжева Р. Д. Психологические механизмы формирование готовности человека к деятельности : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01 / Р. Д. Санжева. – Новосибирск, 1997. – 354 с.
9. Сизикова Н. В. Осмысленность деятельности как компонент психологической готовности / Н. В. Сизикова // Вестник Томского государственного университета. – 2008. – № 308. – 167-168 с.

Дата надходження до редакції: 12.01.2015 р.